

Prof. K. van der Toorn publiceert boek over ontstaansgeschiedenis Oude Testament

Prof. K. van der Toorn.

Ons orgaan wordt ook gelezen door theologen en wetenschapsmensen.

Daarom is het goed om ook voor hen bepaalde boeken te bespreken.

Ook in de theologische studie krijgt men daarmee te maken, tenzij men de ogen sluit voor wat elders geleerd wordt en wetenschappelijk wordt 'vastgesteld'.

Inspiratie

De vraag naar het ontstaan van de Bijbel wordt veel gesteld, en dan komt ook de vraag naar de auteurs. Daaraan hangt vast het gezag van de Bijbel en de vraag naar de uitleg. We kunnen deze zaken niet scheiden. Vandaar is de titel van het boek *Wie schreef de Bijbel?* van wezenlijk belang voor het omgaan met de Bijbel. De ondertitel is: *De ontstaansgeschiedenis van het Oude Testament*. Ik heb dit boeiende boek gelezen, alhoewel ik moet zeggen dat het niet in overeenstemming is met de gereformeerde geloofsvisie op de organische inspiratie. Ik wil geenszins uitschakelen dat de Goddelijke Auteur gebruik heeft gemaakt van mensen en de middellijke weg heeft gebruikt, want dat ontkennen betekent terecht komen bij de mechanische inspiratieler, die wel simpel is, maar niet terecht. Overigens ga ik met behoud van door Gods Geest geleide menselijke inbreng, uit van

hetgeen thans als Bijbel voor ons ligt, het eindresultaat om zo te zeggen. Maar ik mis in dit boek ten enenmale de geloofsleer van de Heilige Geest. Het is dan ook een wetenschappelijk, rationeel boek, dat boeiend leest, want het is goed geschreven door een geleerd schrijver, prof. Karel van der Toorn. Hij was hoogleraar religiegeschiedenis van het oude Nabije Oosten en is nu voorzitter van de Universiteit van Amsterdam.

Legitimatie

Wat schrijft hij? In de loop der traditie begon men de boeken van de Bijbel te beschouwen als Goddelijke openbaring; de Vroege Kerk en de Middeleeuwen namen dat over. "Als we het ontstaan van de Bijbel onderzoeken zonder zijn status als Heilige Schrift op te helderen, geven we een onvolledig beeld van dat proces." Het concept openbaring is niet bedacht door de Hebreeuwse schrijvers,

maar de toepassing daarvan op een verzameling boeken wel. Ze probeerden hun teksten te legitimeren door ze te kwalificeren als openbaring (223v). We kunnen met dit alles niet instemmen. Ook niet met de definitie van religie op blz. 224. Dit boek handelt over de overgang van de mondelinge traditie naar het geschreven woord en het proces dat daartoe ontwikkeld is, via schrijvers, methoden, omgeving, cultuur, materialen enzovoort. De schrijver zegt dat de profetie zich presenteerde als woord van God bij monde van profeten. Nu hebben schrijvers hun plaats ingenomen. "De enige manier waarop God nog tot de mensen sprak, was via het geschreven woord" (249). We zitten dan echter toch op een heel ander vlak dan het vragenboekje van ds. Hellenbroek!

Orale cultuur

De inleiding is leerzaam en interessant.

Karel van der Toorn
Wie schreef de Bijbel?

DE ONTSTAANSGESCHIEDENIS
VAN HET OUDE TESTAMENT

(24). Dus Joodse geleerdcentra schreven, bestudeerden en kopieerden de verzameling teksten. Het is nodig om inzicht te krijgen in hun cultuur, waarin de traditiestroom haar bedding vond (36).

Hoofdstuk 2 handelt over auteurschap in de oudheid. Het gaat dan om de reden van het anoniem auteurschap. Dan valt de opmerking die we onderstrepen en die m.i. ook dit boek geldt: "Het historisch-kritisch onderzoek van de Bijbel onderstreepte de rol van de menselijke auteurs ten koste van het dogma van de goddelijke inspiratie" (42). Ik onderstreep deze zin! Op blz. 51 gaat Van der Toorn in op de bewering, dat auteurschap in de allereerste plaats betekent aanspraak maken op een gezaghebbende traditie, en geen uitspraak over literaire oorsprong. Wel geloofde men naar alle waarschijnlijkheid in het auteurschap van bijv. David bij de Psalmen, en met

De auteur zegt dat de Hebreeuwse Bijbel door de Christelijke Kerk geadopteerd is als het Oude Testament. Dat gaat m.i. uit van een verkeerde vooronderstelling. Zeker is terecht dat aan de vastlegging op schrift een 'orale cultuur' voorafgaat, voordat het lodendom religie van het boek werd (7). De auteur beweert dat de Bijbel een product is van de schrijverswerplaats van de Tweede Tempel. Zodoende lezen we: "De Bijbel blijkt een magazijn te zijn vol tradities, die door de tijd heen werden verzameld, bewaard en bestudeerd door een klein aantal specialisten" (11). Fundamenteel voor de lijn van de auteur is ook de opmerking op blz. 13, dat de schrijvers met groot respect voor de tekst toch ook eigen interpretatie, structuur en andere tekstuele bewerkingen toevoegden aan de overgeleverde tekst. Ook de zaak van canonisering zouden we anders formuleren: "Het is een gezagshandeling waarbij een beperkt aantal teksten in een bepaalde gemeenschap als bindend wordt opgelegd aan alle leden en voor alle tijden" (14). Generaties schrijvers verkten aan de teksten, zodat het een getuigenis en monument werd van hun collectieve werk (15).

resulteert in de opmerking dat de eerste Joodse boeken uit de hellenistische tijd stammen. Voor de meerderheid van de bevolking was het gesproken woord het voornaamste communicatiemiddel. Lezen was een orale activiteit. Bij boeken blijkt ook de archivering van belang. "De oorspronkelijke eenheden werden in het redactieproces zodanig herschikt, aangevuld en verbonden, dat de illusie van een enkel boek met een eenvoudige boodschap ontstond"

Het lezen van een thorarol.

Geleerdcentra

So komen we bij hoofdstuk 1: 'Boeken lie geen boeken zijn', handelend over schrijven in de wereld van de Bijbel. Dit

BESPREKING ONTSTAANSGESCHIEDENIS OUDE TESTAMENT

Een boekrol en codex.

goede redenen voor henzelf (vgl. blz. 51). Het ging dus om geschoolde ambachtslieden, schrijfbeambten (61). Ze schreven niet als expressie van hun persoonlijk talent, maar als een manifestatie van vakmanschap (61). Overigens weet de auteur van gevaren die kleven aan een te groot vertrouwen in bewijsmateriaal en vergelijkend cultuuronderzoek, waarbij met name Mesopotamië en Egypte worden genoemd (65).

De schrijvers van de Hebreeuwse Bijbel waren mensen die qua opleiding en talent de intellectuele elite van die dagen vormden, dus geleerden (93). De tempel was dan waarschijnlijk de plaats voor de compositie van de traditieteksten (98). Vanzelf maakt het dan uit dat ze verbonden waren met de publieke positie en hun eigen zelfbeeld (117).

Schrijverscultuur

Inmiddels ben ik bij hoofdstuk 5, handelend over de schrijversmethoden en tekstproductie. Daarna volgt: 'Het onderricht van Mozes. Schrijverscultuur in de spiegel van Deuteronomium.' Vanaf blz. 168 beschrijft de professor dat er vier edities van dit boek geweest zijn, die hij achtereenvolgens behandelt: de verbondseditie, de thora-editie, de geschiedeniseditie en de wijsheidseditie. Hij concludeert dan met een moeilijke volzin als volgt: "De belangstelling

verschoof van de juridische consequenties van de cultuscentralisatie naar een erkenning van de wijsheid van de Thora, met daartussen fasen waarin het utopisch ontwerp voor een theocratie en de theologische interpretatie van de eigen geschiedenis domineerden" (182). Ook de plaats van Mozes wordt anders (183v). De conclusie op blz. 186 is dan ook in directe tegenspraak met de gereformeerde theologie en Schriftleer en inspiratieleer. Datzelfde kan gezegd worden van het volgende hoofdstuk over het boek Jeremia.

Feiten

Toch weet de schrijver ervan dat niet alle 'feiten feiten' zijn, en hij spreekt dan ook van beargumenteerde speculatie (202). Zo komen we op blz. 223, waar staat dat het concept openbaring niet is bedacht door de Hebreeuwse schrijvers, "maar de toepassing daarvan

op een verzameling boeken wel." Het slothoofdstuk gaat over de canon. De professor is het kennelijk niet eens met de protestantse visie "dat het Woord zijn geloofwaardigheid aan zichzelf ontleent." De boeken van de Bijbel zijn canoniek krachtens de inhoud, ze zijn heilig omdat de inhoud overtuigt. Het enige onvriendelijke woord in dit m.i. knappe boek is het gevaar van 'cryptofundamentalisme', dat genoemd wordt op blz. 256. Een canon, ontstaan uit een bibliotheekcatalogus en vanuit een schoolcurriculum, worden beide uitvoerig behandeld en afgewezen (256-267), om met een conclusie te eindigen op blz. 281v. De laatste woorden zeggen dat wanneer we de conclusies van de geleerde schrijver aanvaarden, "we de Bijbel met andere ogen gaan lezen." Inderdaad, een en ander zal grote gevolgen hebben voor de ervaring van de Bijbel als de Heilige Schrift van God, voor het aanvaarden van haar gezag en voor de uitleg en toepassing.

Afwijzen

Ik heb het niet eenvoudige boek geboeid gelezen, maar moet en kan niet anders dan de grondgedachten geheel en al afwijzen. Dat is verdrietig. Wanneer we vragen: 'Waarom dit oordeel?' dan antwoord ik o.a. door te wijzen op de navolgende zaken:

- Er wordt te veel uitgegaan van waarschijnlijkheden.

Karel van der Toorn *Wie schreef de Bijbel?*

DE ONTSTAANSGESCHIEDENIS
VAN HET OUDE TESTAMENT

- Er worden rationele conclusies gemaakt op grond daarvan.
- Zaken vanuit de omliggende wereld worden zonder meer toegepast op de Bijbel vanuit vergelijking.
- Er wordt eigenlijk uitgegaan van de onmogelijkheid van objectieve en absolute Goddelijke openbaring.
- Subjectieve mening met vooronderstelling wordt genomen als uitgangspunt.
- Er wordt niet uitgegaan van Goddelijke openbaring, maar zulks wordt gezien als menselijke conclusie achteraf, of toevoeging aan het geschrevene, of verandering in menselijke visie op het geschrevene, en dat door allerlei oorzaak.
- Er wordt vanuit gegaan dat wetenschap niet 'gehinderd' mag worden door geloof, en geloof wordt als het ware terzijde geschoven om wetenschappelijk bezig te zijn.
- Er wordt begonnen met te stellen dat eigenlijk alles wat we als Goddelijke openbaring ervaren via cultuur-historische lijnen tot ons komt en tot Goddelijke openbaring wordt in de visie van een aantal mensen op grond van hun geloofsvisie of

-veronderstelling. Ik denk dan aan Kuiterts visie dat alles wat van Boven komt en over Boven geschreven wordt, van beneden komt.

- Startpunt is niet de organische inspiratieleer der Schrift, zoals verwoord in de reformatische confessies.
- De Bijbel wordt behandeld als ieder ander boek, en dat heeft consequenties voor de uitleg en voor het gezag van de Bijbel.

De uitgave is keurig verzorgd en gebonden uitgegeven met een aantal zwart-wit illustraties. Toegevoegd zijn een notenregister, een overzicht van de geschiedenis van het Nabije Oosten, varianten van de canon, enkele kaartjes en een tekstregister; ik mis nog een zaken- en personenregister. Het boek is wel instructief om de visie van vele hedendaagse Christenen en theologen te leren kennen in hun omgang met Gods onfeilbaar Woord.

Ds. Tj. de Jong

Naar aanleiding van: Prof. K. van der Toorn, *Wie schreef de Bijbel? De ontstaansgeschiedenis van het Oude Testament*. Uitgave Ten Have, Kampen, 2009. 336 blz. ISBN 9789025959500. € 29,90.

De Grote Jesajarol, een van de Dode Zeerollen (Qumran).

